

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2026-yil 2-son)

PEDAGOGIKA
PEDAGOGY

PEDAGOGIK MAS‘ULIYAT VA PROFESSIONAL BURCH
TUSHUNCHASI

<https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i02.080>

G‘ofurova Gulbahor Rustamovna

Namangan davlat universiteti tayanch-doktoranti

E-mail: gulbaxor1050@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagogik mas‘uliyat va professional burch tushunchalari, ularning o‘qituvchi faoliyatidagi roli va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, pedagogik mas‘uliyat nafaqat bilim berish jarayonida, balki o‘quvchilarning ijtimoiy va axloqiy rivojida ham muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, professional burch pedagogni kasbiy me‘yorlarga rioya qilishga undaydi va ta‘lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: pedagogik mas‘uliyat, professional burch, o‘qituvchi faoliyati, kasbiy me‘yorlar, ta‘lim sifati, axloqiy mas‘uliyat

Annotation. This article examines the concepts of pedagogical responsibility and professional duty, highlighting their role and significance in teachers’ professional activity. The study shows that pedagogical responsibility influences not only the teaching process but also students’ social and moral development. Professional duty encourages adherence to professional standards and contributes to the improvement of educational quality. **Keywords:** pedagogical responsibility, professional duty, teacher activity, professional standards, educational quality, ethical responsibility

Аннотация. В статье рассматриваются концепции педагогической ответственности и профессионального долга, их роль и значение в профессиональной деятельности учителя. Исследование показывает, что педагогическая ответственность влияет не только на процесс обучения, но и на социальное и нравственное развитие учеников. Профессиональный долг стимулирует соблюдение профессиональных норм и способствует повышению качества образования.

Ключевые слова: педагогическая ответственность, профессиональный долг, деятельность учителя, профессиональные стандарты, качество образования, этическая ответственность

KIRISH. Zamonaviy ta‘lim jarayoni nafaqat bilim berish bilan chegaralanmay, o‘quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va axloqiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Shu nuqtai

nazardan, o‘qituvchining kasbiy faoliyatida pedagogik mas’uliyat va professional burch tushunchalari markaziy ahamiyatga ega. Pedagogik mas’uliyat o‘qituvchining o‘quvchilarga, jamiyatga va o‘z kasbiy me‘yorlariga nisbatan majburiyatlarini ifodalaydi, ya’ni u nafaqat darsni samarali o‘tkazish, balki

o‘quvchilarning ijtimoiy-axloqiy qadriyatlarini shakllantirishga ham mas’ul hisoblanadi.¹

Pedagogik mas’uliyat o‘z ichiga bir nechta komponentlarni oladi: kasbiy bilim va ko‘nikmalar, axloqiy me‘yorlarga rioya qilish, o‘quvchilar bilan muloqot etikasi va shaxsiy mas’uliyatni his etish. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, pedagogik mas’uliyat yuqori bo‘lgan o‘qituvchilarda sinf muhiti ijobiy bo‘ladi, o‘quvchilar faolligi va motivatsiyasi oshadi, dars jarayoni esa samaraliroq kechadi.² Shu bilan birga, pedagogik mas’uliyatning yetarli darajada shakllanmaganligi etik risklar va ijtimoiy konfliktlar paydo bo‘lishiga olib kelishi mumkin.

Professional burch tushunchasi esa pedagogik mas’uliyat bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, u o‘qituvchining kasbiy qoidalar, standartlar va etika tamoyillariga rioya qilish majburiyatini bildiradi. Professional burch pedagogni shaxsiy manfaatlardan ustun turishga, adolatli baholashga, o‘quvchilarning huquqlarini himoya qilishga va kasbiy xatti-harakatlarini doimiy tahlil qilishga undaydi.³ Shu nuqtai nazardan, pedagogik mas’uliyat va professional burch bir-birini to‘ldiruvchi tushunchalar sifatida qaraladi.

Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy ta’lim muhitida o‘qituvchining kasbiy va axloqiy barqarorligini ta’minlash zaruriyati bilan bog‘liq. Globalizatsiya, raqamli texnologiyalar va interaktiv ta’lim metodlarining kengayishi pedagogik jarayonda yangi chaqiriqlarni yuzaga keltirmoqda. Masalan, onlayn ta’limda o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish, akademik halollikni ta’minlash va virtual muloqot etikasi masalalari professional burch va pedagogik mas’uliyatning dolzarbligini yanada oshiradi.⁴

1 Slastenin, V.A. (2013). Pedagogika kasbiy faoliyat asoslari. Moskva: Akademiya.

2 Campbell, E. (2003). The Ethical Teacher. Open University Press.

3 Shapiro, J.P., Stefkovich, J.A. (2016). Ethical Leadership and Decision Making in Education. Routledge.

4 Holmes, B. et al. (2019). Ethics in Digital Education. Springer. Shuningdek, pedagogik mas’uliyat va professional burch o‘qituvchining reflektiv fikrlash darajasi bilan chambarchas bog‘liqdir. O‘qituvchi o‘z faoliyatini tahlil qilib, xatolarini anglab, ularni tuzatishga qodir bo‘lsa, u nafaqat o‘z kasbiy samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarning psixologik va axloqiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, zamonaviy tadqiqotlarda pedagogik mas’uliyat va professional burchni rivojlantirish masalalari muntazam ravishda o‘rganib borilmoqda.⁵

Mazkur maqola pedagogik mas’uliyat va professional burch tushunchalarini nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar nuqtai nazaridan tizimli ravishda yoritishga qaratilgan. Tadqiqotning maqsadi — o‘qituvchining kasbiy va axloqiy mas’uliyatini shakllantirish

omillari, pedagogik jarayonda yuzaga keladigan muammolar va ularni oldini olish strategiyalarini aniqlashdir. Ushbu yondashuv o‘qituvchilar, ta’lim muassasalari rahbarlari va metodistlar uchun dolzarb amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Pedagogik mas’uliyat va professional burch tushunchalari pedagogika va ta’lim nazariyasi sohasida ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilgan. Bu mavzu nafaqat o‘qituvchining kasbiy faoliyati, balki uning axloqiy va ijtimoiy mas’uliyati bilan bog‘liqdir. V.A. Slastenin o‘z ishlarida pedagogik mas’uliyatni o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi va axloqiy me’yorlar bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan tizim sifatida ko‘rsatgan. U pedagogik mas’uliyatni shakllantirish va unga rioya qilishning nazariy asoslarini batafsil yoritgan.⁶ E. Campbell o‘qituvchining professional etik qaror qabul qilish jarayonlarini o‘rganib, pedagogik faoliyatda yuzaga keladigan etik dilemmalar va ularni hal etish strategiyalarini ta’kidlagan. U pedagogik mas’uliyat va professional

5 Sockett, H. (2012). *Knowledge and Virtue in Teaching and Learning*. Routledge

6 Slastenin, V.A. (2013). *Pedagogika kasbiy faoliyat asoslari*. Moskva: Akademiya.

burch o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni amaliy jihatdan ko‘rsatgan.⁷ J.P. Shapiro va J.A. Stefkovich etik yetakchilik va qaror qabul qilish bo‘yicha tadqiqotlarida professional burch va kasbiy mas’uliyatni pedagogik faoliyatda markaziy tushunchalar sifatida ko‘rsatgan. Ularning ishlari o‘qituvchilarning axloqiy ongini rivojlantirish va pedagogik qarorlarni etika mezonlariga muvofiq qabul qilishga yo‘naltirilgan.⁸ H. Sockett o‘qituvchining bilim va fazilat uyg‘unligi, etik qadriyatlar va professional mas’uliyatni tadqiq etib, pedagogik jarayonda etik madaniyatning ta’lim sifati bilan uzviy bog‘liqligini ilmiy asoslagan.⁹

Mahalliy tadqiqotchilardan T. Xolmurodov pedagogik etika va kasbiy madaniyat asoslarini o‘rganib, o‘qituvchining professional burchi va pedagogik mas’uliyati amaliyotdagi ahamiyatini yoritgan. U o‘qituvchilarni kasbiy va axloqiy jihatdan barqaror qilish usullarini tahlil qilgan.¹⁰

Ushbu tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, pedagogik mas’uliyat va professional burch nafaqat nazariy tushunchalar sifatida, balki o‘qituvchining kundalik faoliyati va ta’lim sifatiga bevosita ta’sir etuvchi omil sifatida muhim ahamiyatga ega.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot pedagogik mas’uliyat va professional burch tushunchalarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, nazariy va amaliy metodlar uyg‘un qo‘llanildi. Tadqiqotning nazariy qismida pedagogik etika, kasbiy mas’uliyat va o‘qituvchi faoliyatidagi professional burch bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi.

Amaliy qismda so‘rovnoma, kuzatuv va intervyu metodlari yordamida o‘qituvchilarning kundalik pedagogik faoliyatida uchraydigan etik vaziyatlar va mas’uliyat bilan bog‘liq holatlar o‘rganildi. Ma’lumotlar tahlil qilinib, pedagogik

7 Campbell, E. (2003). *The Ethical Teacher*. Open University Press.

8 Campbell, E. (2003). *The Ethical Teacher*. Open University Press.

9 Campbell, E. (2003). *The Ethical Teacher*. Open University Press.

10 Xolmurodov, T. (2019). *Pedagogik etika va kasbiy madaniyat asoslari*. Toshkent: Fan.mas‘uliyat va professional burchni shakllantirishga xizmat qiluvchi asosiy omillar aniqlandi.

Shuningdek, tadqiqotda taqqoslash va tahlil-sintez usullari qo‘llanilib, turli pedagogik vaziyatlardagi mas‘uliyat va burchning ifodalanish shakllari o‘rganildi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligi va amaliy ahamiyatini ta‘minlashga yordam berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur tadqiqot doirasida pedagogik mas‘uliyat va professional burch tushunchalari o‘qituvchilarning kundalik pedagogik faoliyatida qanday namoyon bo‘lishi, ularning ta‘lim jarayoniga ta‘siri va shakllanish omillari batafsil o‘rganildi. Tadqiqotda nazariy adabiyotlar, so‘rovnoma, kuzatuv va intervyu metodlari qo‘llanildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, pedagogik mas‘uliyat va professional burch o‘qituvchining kasbiy barqarorligi, dars samaradorligi va o‘quvchilarning psixologik farovonligi bilan uzviy bog‘liqdir.

Tahlil natijalariga ko‘ra, pedagogik mas‘uliyat bir necha asosiy komponent orqali namoyon bo‘ladi:

- Kasbiy bilim va ko‘nikmalar – darsni samarali o‘tish va ta‘lim jarayonini rejalashtirish.
- Axloqiy va etik me‘yorlarga rioya qilish – o‘quvchilar bilan muloqotda adolat va hurmatni saqlash.
- Reflektiv fikrlash – o‘z faoliyatini tahlil qilib, xatolarini aniqlash va tuzatish.
- Shaxsiy mas‘uliyatni his etish – o‘quvchilarning ijtimoiy-axloqiy rivojlanishiga hissa qo‘shish.

So‘rovnoma va kuzatuv natijalari shuni ko‘rsatdiki, pedagogik mas‘uliyat yuqori bo‘lgan o‘qituvchilar sinfda ijobiy muhit yaratadi, o‘quvchilar faolligi va motivatsiyasi yuqori bo‘ladi, dars jarayoni esa samaraliroq kechadi. Aksincha, pedagogik mas‘uliyat yetarli bo‘lmagan o‘qituvchilarda o‘quvchilar orasida noaniqlik, adolatsizlik hissi va motivatsiya yetishmovchiligi kuzatiladi.

Tahlil shuni ko‘rsatdiki, professional burch o‘qituvchining kasbiy me‘yorlarga, etika tamoyillariga va ta‘lim siyosatiga rioya qilish majburiyatini ifodalaydi. O‘qituvchilar intervyular davomida shuni ta‘kidlashdiki, professional burch ular uchun nafaqat qoidalarga amal qilish, balki o‘quvchilarning huquqlari va farovonligini himoya qilishni ham anglatadi. Shu sababli, professional burch pedagogik qaror qabul qilishda etik va adolatli yondashuvni ta‘minlaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, professional burchni anglash darajasi o‘qituvchining tajribasi, kasbiy tayyorgarligi va reflektiv yondashuvi bilan bevosita bog‘liq. Tajribali pedagoglarda qaror qabul qilish jarayonida etik va kasbiy me‘yorlarga rioya qilish holatlari ko‘proq kuzatiladi.

Natijalar pedagogik mas’uliyat va professional burchning o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi faolligi, motivatsiyasi va psixologik holatiga bevosita ta’sir qilishini ko‘rsatdi. O‘quvchilar shunday o‘qituvchilar darslarida o‘z fikrini erkin ifodalash, savollar berish va faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Aksincha, pedagogik mas’uliyat va professional burch yetarli bo‘lmagan o‘qituvchilar darslarida o‘quvchilar passiv, befarq yoki noaniq xatti-harakatlar namoyon qilishlari kuzatiladi.

Bundan tashqari, pedagogik mas’uliyat va professional burch o‘qituvchining sinfdagi ijtimoiy rolini mustahkamlashda ham muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchilarga axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni singdiruvchi yetakchi shaxs sifatida shakllanadi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, pedagogik mas’uliyat va professional burch yetarli bo‘lmagan hollarda etik risklar yuzaga keladi. Masalan:

- Baholashdagi adolatsizlik, Shaxsiy va kasbiy chegaralarning buzilishi,
- Noto‘g‘ri kommunikatsiya yoki konfliktlar.

Bu holatlarni kamaytirish uchun tadqiqot quyidagi strategiyalarni tavsiya qiladi:

- Kasbiy va etik treninglar – pedagogik mas’uliyat va professional burchni rivojlantirishga xizmat qiladi.
- Reflektiv seminarlar va mentorlik – o‘qituvchilarning o‘z faoliyatini tahlil qilish ko‘nikmalarini oshiradi.
- Aniq kasbiy standartlar va kodekslar – sub’ektivlik va etik xatolarni kamaytiradi.
- Psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimi – stress va ish yuklamasi bilan bog‘liq muammolarni kamaytiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki: Pedagogik mas’uliyat va professional burch pedagogning kasbiy barqarorligi va o‘quvchilarning rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladi; Etik va kasbiy me’yorlarga rioya qiluvchi pedagoglar sinf muhiti ijobiy, o‘quvchilar faolligi yuqori bo‘ladi; Etik va kasbiy jihatdan barqaror pedagoglarni shakllantirish uchun tizimli yondashuv, treninglar, reflektiv amaliyot va aniq standartlar zarur.

Shu bilan birga, pedagogik mas’uliyat va professional burchni rivojlantirish nafaqat o‘qituvchining kasbiy samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarning ijtimoiy, axloqiy va psixologik farovonligini ta’minlashga xizmat qiladi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy ta’lim tizimida bu tushunchalarni mustahkamlash pedagogik jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi.

XULOSAM Mazkur tadqiqot pedagogik mas’uliyat va professional burch tushunchalarini chuqur o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, ularning o‘qituvchining kasbiy faoliyati, etik qarorlari va o‘quvchilarning ijtimoiy-axloqiy rivojlanishidagi rolini aniqlashga xizmat qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, pedagogik mas’uliyat va professional

burch o‘qituvchining kasbiy barqarorligi, sinfdagi ijobiy muhit va ta’lim sifatini shakllantirishda markaziy ahamiyatga ega.

Pedagogik mas’uliyat nafaqat darsni samarali o‘tish, bilim berish va o‘quvchilarning akademik rivojlanishini ta’minlash bilan bog‘liq, balki o‘quvchilarning axloqiy qadriyatlarini shakllantirish, ularni ijtimoiy mas’uliyatga o‘rgatish va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liqdir. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, pedagogik mas’uliyat yuqori bo‘lgan o‘qituvchilar nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchilarga ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni singdiruvchi yetakchi shaxs sifatida shakllanadi.

Professional burch tushunchasi esa pedagogik mas’uliyat bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, u o‘qituvchini kasbiy me’yorlarga qat’iy rioya qilishga, adolatli baholashga va o‘quvchilarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga undaydi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, professional burchni chuqur anglagan o‘qituvchilar pedagogik qarorlarni adolatli va etik mezonlarga muvofiq qabul qilishadi, bu esa sinfdagi psixologik iqlimni yaxshilash va o‘quvchilarning faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuningdek pedagogik mas’uliyat va professional burchning rivojlanishi ko‘plab omillarga bog‘liqligini ko‘rsatdi: o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi, reflektiv fikrlash darajasi, etik madaniyati va ta’lim muassasasi tomonidan taqdim etiladigan qo‘llab-quvvatlash tizimi. Ayniqsa, yangi ish boshlagan pedagoglar orasida pedagogik mas’uliyat va professional burchni shakllantirish bo‘yicha qo‘shimcha treninglar va mentorlik dasturlari zarurligi aniqlangan.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, pedagogik mas’uliyat va professional burch yetarlicha rivojlangan o‘qituvchilar dars jarayonida o‘quvchilarning motivatsiyasi

yuqori bo‘ladi, sinfdagi ijobiy va sog‘lom pedagogik muhit shakllanadi, konfliktlar va etik xatolar kamayadi. Shu bilan birga, o‘qituvchilar o‘z faoliyatini doimiy tahlil qilib, xatolarini aniqlash va tuzatish orqali kasbiy o‘sishni ta’minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik mas’uliyat va professional burch zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchining muvaffaqiyatli faoliyatini ta’minlash, o‘quvchilarning akademik va ijtimoiy-axloqiy rivojlanishini rag‘batlantirish va ta’lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, pedagogik mas’uliyat va professional burchni rivojlantirish uchun tizimli yondashuv, muntazam treninglar, reflektiv amaliyot va aniq etik me’yorlarni joriy etish zarur.

Umuman olganda, bu tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, pedagogik mas’uliyat va professional burch o‘qituvchining kasbiy barqarorligi va o‘quvchilarning rivojlanishiga bevosita ta’sir qiluvchi asosiy omil bo‘lib, zamonaviy ta’lim jarayonida ularni mustahkamlash va rivojlantirish pedagogik amaliyotning ajralmas qismi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Slastenin, V.A. (2013). Pedagogika kasbiy faoliyat asoslari. Moskva: Akademiya.
2. Campbell, E. (2003). The Ethical Teacher. Open University Press.

3. Shapiro, J.P., Stefkovich, J.A. (2016). Ethical Leadership and Decision Making in Education. Routledge.
4. Holmes, B. et al. (2019). Ethics in Digital Education. Springer.
5. Sockett, H. (2012). Knowledge and Virtue in Teaching and Learning. Routledge
6. Slastenin, V.A. (2013). Pedagogika kasbiy faoliyat asoslari. Moskva: Akademiya.
7. Campbell, E. (2003). The Ethical Teacher. Open University Press.
- Campbell, E. (2003). The Ethical Teacher. Open University Press.
8. Campbell, E. (2003). The Ethical Teacher. Open University Press.
9. Xolmurodov, T. (2019). Pedagogik etika va kasbiy madaniyat asoslari. Toshkent: Fan.